

NEMZETI

„A megkövültség szellemei erősek...”

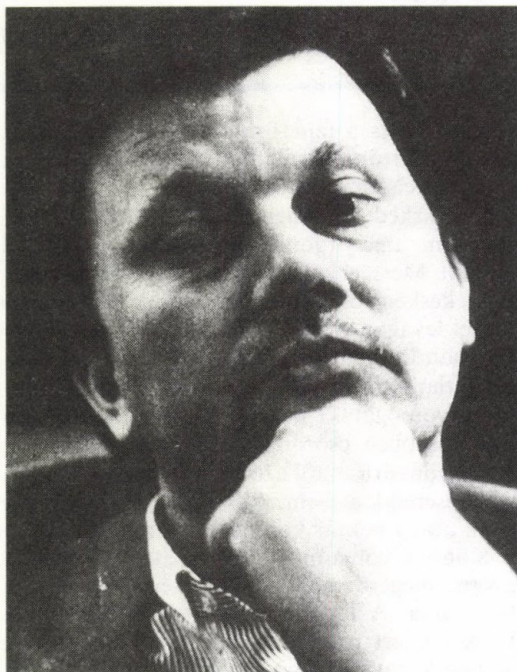
BESZÉLGETÉS CSISZÁR IMRÉVEL

Mi történt Önnel azután, hogy felmentették a Nemzeti Színház igazgató-főrendezői posztjáról?

Arra gondoltam, mindenképpen megvárom, mivel áll elő az új vezetés. A felmentésem után a miniszter – fizetésem meghagyása mellett – az új igazgató hatáskörébe helyezett, az államtitkár-helyettes pedig a rendkívüli társulati ülésen is és az előző napi kemény beszélgetésen is többször hangsúlyozta, hogy egy olyan európai hírű rendezőre, mint amilyen én vagyok, feltétlenül szüksége van a Nemzeti Színháznak. Nagyon vártam hát a folytatást. Az új igazgató, rögtön az első pillanatban, amint a helyettes államtitkárral betoppant az irodámba – azt kell mondani, az irodámba, mert öt perccel a felmentésem előtt volt ez –, biztosított róla, hogy messzemenőig együtt akar velem dolgozni, semmiben nem fogja akadályozni művészi tevékenységemet; fejezzem be az éppen félben lévő rendezésemet, s a továbbiakban is szabad kezet kapok a darabválasztásban, mindenben. A rendkívüli társulati ülés után már nem is találkoztunk. Azóta több mint harmincan távoztak a Nemzetiből színészek, tervezők, a zenei vezető, a gazdasági igazgató, a főtítkár – hadd ne soroljam a neveket. Most már Gábor Miklós és Vass Éva is elmentek, a Független Színpadhoz szerződtek.

Aztán jöttek a hírek, hogy rendezőkben sem fog tobzódni a színház. Bár úgy tudom, Iglódi és Szőke István maradtak, de például Taub János, aki két évig rendezett a Nemzetiben, bejelentette, hogy a jövőben nem óhajt részt venni a munkában. Mivel én mindig is színészekben és színdarabban gondolkodtam, s mivel úgy láttam, nagyon kevesen maradtak, akikkel együtt tudnék dolgozni, arra az elhatározásra jutottam, hogy nagyon meggondolandó, meg kell-e újítanom a szerződésemet a következő évadra. A színészek többsége még nem tudta, milyen ajánlatot kap. Aztán megtörténtek a beszélgetések. Vagy nem történtek meg, mert volt olyan színésznő is, akit jóval a szerződési határidő lejártá után hívtak föl otthon az igazgató azzal, hogy beszélni akar vele. Mire az illető színésznő azt válaszolta, hogy én meg nem akarok beszélni veled. Telt-múlt az idő, s már tudtuk, kik nem írták alá a szerződést. Akkor én érdeklődni kezdtem a jövő évi műsortervről, a repertoárról, és be kellett látnom, hogy másféle szellemiségű színház készül a Nemzetiben, mint amit én színháznak tartok. Olyan erős politikai befolyásoltság érződött azokban a törekvésekben, amelyeket ők az első pillanatban, néha teljesen abszurd módon fölvetettek, amelyekkel nemhogy együttműködni nem tudok, de még csak tolerálni sem tudom őket. Ha a Nemzeti Színház alapvető feladatait, amelyeket egy adott időszakban, mondjuk tíz év alatt kéne megvalósítani, egy év alatt akarják elvégezni, az torz repertoárt, torz műsortervet eredményez,

és semmiféle művészi szempontot nem vesz figyelembe. Amikor művészi szempont lehet az, hogy az egyik nagy, Kossuth-díjas színművészek azért kell majd a Nemzeti helyett a Várszínházban játszania, mert így talán le lehet szoktatni az alkoholizálásra – nos, az effajta igazgatói törekvéseket én nem tudom tolerálni se, nemhogy azokkal együttműködjek. Amikor láttam, hogy az új vezetés még csak meg sem próbálja visszatartani a távozókat, figyelmen kívül hagyva hitelüket, művészi nívójukat, egyre erősebb lett bennem az elhatározás, hogy az ilyen szellemiségű színházzal nekem nem kell együttműködni. Kértem egy találkozót az új igazgatótól. A Hungária kávéházban beszélgettünk, nagyon rövid ideig. Én elmondtam, hogy nem kívánok a Nemzeti Színház tagja maradni,

mert nem maradt színész, akivel együtt tudnék dolgozni, s azzal a szellemiséggel, ami kirajzolódnál látszik, nem tudok egyetérteni. Az új direktor erre megint elmondta, hogy nagyon nagy szükség van a munkámra, bár megérti, hogy elmegegyek. Majd egy körmondatban elhangzott Peter Brook, Strehler, Patrice Chereau, Stein, Ivo Krobot és Alain Timár neve. Miért említéd őket, kérdelem. Mire nagyon komolyan azt mondta, ő ezeket a rendezőket szeretné meghívni vendégként a Nemzeti Színházba. Továbbá Erdélyből s a Felvidékről kíván még vendégeket hívni. Ki lesz a színház főrendezője, kérdeztem. Merthogy az a furcsa helyzet állt elő, hogy semmiféle művészeti vezetése nincs a színháznak. Mire ő azt mondta, főrendezőre nincs szükség, a főrendező intézménye sztálinista maradvány. A Nemzetiben van egy igazgató, és lesz egy művészeti tanácsadó testület, és ez a demokratikus irányítási módszer fogja megadni a Nemzeti művészi hitelét. De hát a főrende-

ző vagy a művészeti vezető elsősorban a színház művészi arculatát, irányultságát meghatározó ember, érveltem én. Elváltunk egymástól azzal, hogy két nap múlva találkozunk, amikor is hivatalosan átadom a színház folyó ügyeit, ami hivatali kötelességem. Ő kérte, hogy ezen a beszélgetésen legyen ott Szabó István, a Művelődési Minisztérium színházi főosztályáról. Mondtam, ez természetes. Megjelentem az omni-busz beszélgetésen a papírjaimmal, ott volt Vörös László s a minisztériumi főosztályvezetőn kívül még egy jegyzőkönyvvezető, majd egy tízperces késés után megérkezett Kállai Ferenc. Az új igazgató a színház belső ügyeiről, külföldi kapcsolatairól, fegyelmi viszonyairól, vendégjátékokról, jubiláló színészekről kérdezett. Kállai kicsit belehallgatott a beszélgetésbe, majd furcsamód azt mondta, hogy hiszen én még nem is nyilatkoztam, maradok-e vagy sem. Elcsodálkoztam, hiszen két nappal korábban beszéltem Ablonczyval, s elmondtam neki, miért nem maradok.

Tehát nem maradt ott beosztott rendezőként, mint két évvel korábban Sík Ferenc.

Így van. Az új igazgatónak időnként furcsa kirohanásai vannak. Egyszer csak azt mondja nekem, itt nem mondott fel senki, csak az ügynevezett – így mondta – „miskolciak”. Csodálkoznék, ha így lenne, mondom neki – akkor huszonhatan távoztak a színházról –, engedj meg, ha már úgyis jegyzőkönyvet vezetnek, hadd mondjam jegyzőkönyvbe, kik mentek el.

Kinek készült a jegyzőkönyv, a minisztériumnak?

Nem, az új igazgatónak. Abba én bediktáltam nem tudom hány nevet Bánsági Ildikótól Cserhalmi Györgyön, Cseke Péteren át Bubik Istvánig és Kubik Annáig, akiknek soha semmi közük nem volt Miskolchoz. Csak azért említtem ezt, mert utána elküldték nekem a jegyzőkönyvet azzal, hogy aláírva küldjem vissza. De az említett nevek hiányoztak belőle. Akkor én fogtam magam, és szépen beleírtam, hogy egészítsék ki a hiányzó nevekkkel a jegyzőkönyvet.

Még a rendkívüli társulati ülés előtt azt mondta az új igazgató, hogy szabad kezet kapok, azt rendezek, amit akarok. Itt már azt ajánlotta, hogy Örkény Tótékját rendezzem meg, mert olyan jó Örkény-előadást rendeztem Szolnokon. Ez nagyon nagyszerű ajánlat, mondtam, csakhát a Tótékhoz bizony színészek kellenek. Akikkel ma nem rendelkezik a Nemzeti Színház. Örkény ellen nincs kifogásom, de sajnálom, itt és most ezt nem tudom megrendezni. Aztán arról beszélgettünk, hogy a repertoáron lévő rendezéseim közül mi maradhat jövőre műsoron. Én azt mondtam, hogy azokat a darabokat, amelyeknek a szereplőit meg tudják győzni a továbbjátszás érdekében, vagy ame-

SZÍNHÁZ

lyekben megfelelő művészi erővel tudják pótolni őket, szívesen felújítom. Én bejárok az általam rendezett előadásokra, a Kaukázusi krétakörre, a Csongor és Tündére, a Sosem lehet tudnira, **Eörsi** Antigonéjára, a Jaj apura, a Peer Gyntre.

Ezek műsoron maradnak?

Szerintem nem, mert például a Kaukázusi krétakört nehéz műsoron tartani Bubik István, Kubik Anna és Cserhalmi György nélkül. A Peer Gyntöt pedig nehéz műsoron tartani Bregyán Péter és Tímár Éva nélkül. Az Antigoné és a Jaj apu... műsoron tartható, ha Nemcsák Károlyt, Gáspár Tibort és Cseke Pétert vissza tudják hívni. A Csongor és Tündét nehéz műsoron tartani Mihályi Győző, Tímár Éva, Bánsági Ildikó és Cseke Péter nélkül. Bár én azt mondtam, ha megfelelő művészi erővel pótolni tudja őket a Nemzeti, próbálják meg.

Az Ön leváltásának eközben hatalmas sajtóvisszhangja támadt. Ha rosszmájú akar nek lenni, azt mondhatnám, a kétéves nemzeti színházi működését nem kísérte akkora figyelemmel a sajtó, amekkora visszhangot ez a döntés kapott.

Sajnos így van. Hozzá kell tennem, hogy a kétéves nemzeti színházi működésemet rosszul fogadta a sajtó, abszolút nem állt mellém. Pedig meggyőződésem, hogy néhány európai előadás is született a két év alatt.

Az indulás pillanatában még rokonszenv övezte a Nemzetit, s benne az Ön működését.

Én pontosan a rendszerváltozás kellős közepén vettem át a Nemzeti Színházat. Amikor megtörtént a rendszerváltozás, és megalakult az új parlament, világossá váltak a frontok. És akkor az általam vezetett Nemzeti Színházról egyesek azt hitték, hogy mindenáron valamelyik párt zászlaját akarja magának megszerezni. Nem vették komolyan, amit annak idején elmondtam a székfoglaló beszédemben, hogy én azt szeretném, ha a Nemzeti Színházra egyik párt se tűzhetné ki a lobogóját.

Ha jól emlékszem, akkor Ön úgy fogalmazott, hogy nem napi politikai csatározások alapján akar színházat csinálni a Nemzetiben, hanem általánosabb érvénynyel, mindenkire szólóan.

Olyannyira nem vette ezt komolyan a magyar sajtó, hogy néhány hónap múlva már megjelent az egyik kritikában, hogy lám, lám, SZDSZ-es **Eörsi**, MDF-es Csukát és kommunista Brechtet játszik az új Nemzeti Színház.

Nem akarom megbántani, de óvnám a leegyszerűsítő általánosítástól. Nincs ilyen, hogy „a magyar sajtó”; lapok vannak, irányzatok, írások és cikkírók. Mint ahogy „a színház” fogalma is fikció.

Megmondom, miért általánosítok. Ön úgy tette föl a kérdést, hogyan hatott rám a sajtóvisszhang. Úgy érzem, a sajtó most globálisan visszaigazolta, hogy itt valami politikai baklövés, a művészeti élet törvényszerűségeit figyelmen kívül hagyó döntés született. A kétéves nemzeti színházi működésünkről nagyon sok jó és kevésbé jó kritika született, de az írások tendenciáját mégis negatívnak értékelem. Viszszatérve a kérdésre, most valóban mellém állt a sajtó. Am ennél számomra fontosabb, hogy a döntés kezdettől fogva megosztotta a színházat, mint közösséget. Nagyon sok régi nagy művész állt ki mellettünk, és tette hozzá, hogy már nyugdíjban van, tehát meg kell gondolnia, hogy megy vagy marad. Szívük szerint még többen elmentek volna. És a lábukkal szavaztak volna a döntés ellen.

De mégse mentek el...

...mert az egzisztenciális érdekeik odakötik őket. Én nagyon fontosnak tartom, ha egy műszaki elmondja a véleményét, és sajnálkozik, mert tudja, hogy munka folyt a Nemzeti Színházban. És egy ügyelő, aki tapasztalt, régi ember, azt mondja: *ezeknek* sose kellett az, aki dolgozott is ebben a színházban. Ezenkívül ott volt a szakma, a szakmai grémiumok véleménye. Babarczy Lászlót, Töröcsik Marit és Lampl Lajost behívta Fekete György, és látszólag kikérte a véleményüket a felmentésemről.

Látszólag. Tudniillik, a döntés akkor már egy éve megszületett, hiszen egy évvel korábban már Avar Istvánnal tárgyalt a minisztérium, mint az közismert. És nem tudjuk, hogy kivel tárgyalt még. Most kikérték a szakma véleményét, aztán meghozták a döntésüket úgy, ahogy akarták.

Igen, csak hogy a szakma nem bizonyult egységesnek. A szövetség, a színészkamara és a szakszervezet ugyan véleményt nyilvánított, ám a színházművészeti tanács, amely a minisztérium tanácsadó testülete, a döntés pillanatában nem szólalt meg a nyilvánosság előtt. Csak jóval később, május közepén, s akkor úgy reagált, hogy feloszlatta önmagát.

A működésemről valóban kikérték a három szakmai grémium – a szövetség, a színészkamara és a szakszervezet – véleményét. És még mindig nem kérték ki a színházművészeti tanács állásfoglalását. A szakmai testületek azt mondták, ha nincs megelégedve a miniszter a működéssel, megteheti, hogy levált 1992 júliusában, amikor lejár a szerződés. Felmentettek, s kinevezték az új igazgatót. És még mindig nem kérték ki a színházművészeti tanács véleményét. Aztán eltelt két hét, és a tanács egyik tagja, Székely Gábor kérte, hívják össze őket, hogy elmondhassák a véleményüket. A helyettes államtitkár összehívta a színházművészeti tanácsot, és ismertette résztvevőivel a tényeket. Erre ők is elmondták a véleményüket az eljárásról, majd mivel a helyettes államtitkártól csak gunyoros és pikírt megjegyzéseket kaptak válaszul, konkrétumok helyett, fölsozlatták önmagukat.

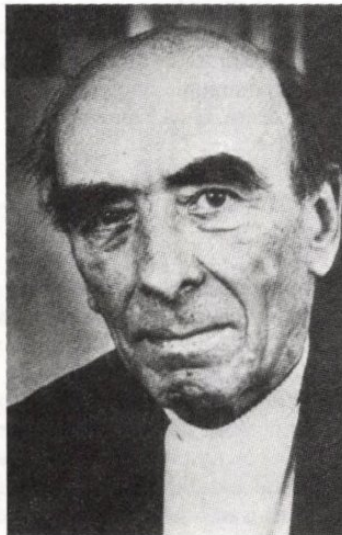
Ebből számomra az következik, hogy ez a testület de facto nem funkcionált. Ha a miniszter egy szakmai tanácsadó testületet hív életre, és az egyik legfontosabb döntését e testület meghallgatása nélkül hozza meg, akkor e testület formálisan létezik csak... Időközben parlamenti interpelláció is elhangzott az Ön leváltásával kapcsolatban, Fodor Tamás interpellált a miniszterhez.

Ez egy furcsa eset volt. Mikor a rendszerváltozás megtörtént, én nagyon komolyan vettem, amit fennen hirdettek már a választások alatt is, és utána is, hogy az új kormányzat az élet minden területén – a művészet területén is – szakmai értékek alapján minősít, nem pedig politikai manipulációkkal. Úgy látszik, ez nagyon naiv dolog volt részemről. Az interpellációra adott miniszteri válasz nemcsak ténybeli tévedéseket tartalmazott, amire később felhívták a figyelmét, hanem politikailag tendenciózusan minősítette a működésemet. Érdemes volt megfigyelni a gunyorosan és önelégülten

Hevesi Sándor

Horváth Árpád

Major Tamás

mosolygó kormánypárti képviselők arckifejezését a tévéközvetítésben. Fodor Tamás válaszul azt mondta, hogy a miniszter reflexióját nem tudja elfogadni. Nemcsak a ténybeli hiányosságai, hanem a

hangvétele miatt sem. Valóban, többen felhívták a figyelmet a konkrét tévedésekre, az előadásszámokkal, az elmaradt előadásokkal, elszereződött színészekkel kapcsolatban. Felszólalása végén a miniszter azt mondta, Ablonczy László reménye szerint Németh Antalhoz hasonló személyiség. Erre enged következtetni az ő kritikusi és közírói múltja. Ami azért is furcsa, mert Németh Antal elsősorban gyakorló rendező volt, és mint rendező vált meghatározó egyéniségévé a Nemzetinek... Volt, aki azt tanácsolta, indítsak munkajogi pert. Ennek nem láttam értelmét.

A döntés pillanatától kezdve pártpolitikai csatározás témájává vált az Ön felmentése, s a továbbiakban szinte szó sem esett a színházról, valamint arról, hogy egy működőképessé társulatot robbantottak szét. A Nemzeti, mint nagy múltú nemzeti közintézmény ideologikus síkon jelent meg a vitában, amely végül tiszta pártpolitikai csataként zárult az MDF és az SZDSZ között. Ezt látszott alátámasztani a parlamenti interpelláció, a kormánypárti képviselők szavazata és a megosztott sajtókampány. Holott Ön kinevezése óta pártpolitikai szempontoktól mentes, sokszínű, európai színházat kívánt létrehozni a Nemzeti-ben.

Én azt hiszem, egész politikai életünk annyira gyerekcipőben jár, hogy a függetlenség itt szinte elképzelhetetlen. Ha valakivel valami történik az országban, abban a pillanatban pro vagy kontra ellenségeket, illetve barátokat szerez. A Nemzeti Színház fontos intézmény, amely alkalmas lehet – nem félek ezt kimondani – bizonyos baráti kapcsolatok megmentésére. Ha valaki, egy jó barát művészi szempontból nem menthető, megmenthető még politikai szempontok alapján. És egy ilyen nagyvonalú politikai döntéssel még a magyar nyugdíjrendeleteket is überolni lehet. Amelyek kimondják, hogy ha betöltötte valaki a hatvan évet, nyugdíjba mehet... Nem hiányzott nekem se a sajtókampány, se a parlamenti felszólalás. Én a magam igazát képviseltem, s számomra fontosabb volt a társulat állásfoglalása. A huszonhat eltávozott több, mint a Nemzeti Színház aktív társulatának a fele, mert kb. 40 főből áll az aktív társulat. A Nemzeti Színház százhatvan éves történetében is rendkívüli eset ez. És ha a leváltásomra reagált így a társulat, az fontosabb számomra, mint hogy hány újságcikk, milyen pártpolitikai szempontok szerint kommentálja az eseményeket.

Kétéves működése alatt úgy tűnt, Ön vagy nem érzékeli, hogy a Nemzeti igazgatófőrendezője, vagy úgy tesz, mintha nem érzékelné; miközben megtörtént a rendszerváltás és a politika centruma átvándorlott a kormányzó párt politikai centrumára. Ugyanakkor a felmentésének nagyon is érzékelhető előzményei voltak, s mint egy interjújában is elmondta, a minisztériumi vezetéssel feszültté vált a kapcsolata. Ennek mégsem adott hangot, hanem megvárta, amíg eltávolítják a Nemzeti éléről.

Azt, hogy rendszerváltás megy végbe az országban, én nagyon pontosan éreztem. És hittem abban, hogy ha valaki szakmailag bizonyítani tud – mint ahogy én hitem szerint bizonyítottam két évig –, azt komolyan veszik. Hogy leváltják-e vagy sem, leányázzák-e vagy sem, azt nem tudhatom, viszont komolyan veszik. Ebben hittem. Utána lehet bírálni, lehet vele vitatkozni, lehet dicsérni, de komolyan kell venni. E téren mellel a sajtó szerepét, felelőségét is másként látom, mint Ön. Igenis létezik a sajtó, mint egész, amelyből egy-két cikk kilóg. Itt az történt, hogy miközben végbement a rendszerváltás, miközben egy jobboldali szárny látszik fölülkerekedni a politikában, aközben azokat, akik szakmailag próbálnak bizonyítani, úgy könyvelik el, hogy ők egy elmúlt rezsim gyermekei. Egyszerűen nem veszik őket komolyan. És ebben a sajtó nagy segítségére van a jelenlegi kormánynak. Sokféleképpen komolytalanná lehet tenni embereket. Színházban dolgozókat például úgy, hogy „elfelejtik” támogatni a színházat. Tavaly én egy teljes évig meghitelttem a színháznak a költségvetési támogatást, amit január 1-jén meg kellett volna kapnunk. Leszerződöttem színészeket, zsebből. Engem egy évig le lehetett volna csukni azért, mert milliókat adtam oda színészeknek abból a pénzből, ami még be sem érkezett. Valamikor októberben kaptuk meg a támogatást, hosszú siránkozás után. Hát ennyit a komolyanvételről.

Végül is ez volt az egyik legfőbb vádpont Ön ellen: pénzügyi válságba jutott a Nemzeti.

Pénzügyileg abszolút kitűnő helyzetben voltunk. Minden színháznak a bérletek jelentik a pénzügyi stabilitást. Mi nulláról indulva két év alatt csináltunk tizennégy majdnem teltházas bérletet. Olyan sikerdarabokat játszottunk, mint a Kaukázusi krétakör, amely zsúfolt házak előtt, tomboló sikerrel ment. Vagy a Goodspell, fönny a Várszínházban. Olyan sikerdarabokat mutattunk be, mint a Vihar vagy a Figaro házassága. A Csongor és Tündét azért nem sorolom ide, mert tudjuk, hogy diákközönséggel amúgy is telt házzal ment. Hazugság, hogy rosszul ment a Nemzeti Színház. Ami rosszul ment, azt levettük a műsorról. Rosszul ment Osztrovszkij Erdője, levettük. Amikor rosszul kezdett menni a Mrožek-darab, vagy a Szerelem, levettük. A többi előadás sikeres volt. Rosszul azért mehetett a Nemzeti, mert a minisztérium nem vette komolyan a vezetést, ezért „elfelejtette” támogatni.

Az más kérdés, hogy mérlegelhető az Ön szakmai produkciója, a vezetői működése, és mérlegelhető az is, hogy Ön, mint az egyik első számú művészeti intézmény igazgatója, amely a Nemzeti nevet viseli, kommunikációképes-e a minisztériumi irányítás szemében.

Ha így teszi föl a kérdést, akkor azt kell mondjam, hogy nem vagyok kommunikációképes.

A felmentése óta nyilván volt ideje végiggondolni: milyen hibákat követett el? Vagy mit csinálna másképp?

Semmiképpen nem gondolom, hogy hibát követtem el azzal, hogy nem kezdtem el kiszolgálni az irányítást. A Nemzeti társulatának elég radikális átalakításától kezdve nagyon konkrét és pontosan – hosszú évekre megfogalmazott –

műsorgetvet készítettem, évadokra lebontva. Meghirdettem, hogy százszázalékos lesz a foglalkoztatottság a színházban, ami sokaknak nem tetszett. És két évig tényleg mindenki szerephez jutott.

És ez Ön szerint eredményes volt?

Egyvalami miatt feltétlenül: az „újak” és a „régiek” vegyülni tudtak a színdarabokban, megismerték egymást.

Csakhogy a produkciók egy része éppen arról szólt, hogy mégsem tudtak együtt játszani. Pontosabban szólva, rendre eltérő színvonalú színészi alakításokat láthatunk egyes előadásokban.

Ellent kell hogy mondjak, mert mégiscsak ez lett volna a járható út. A sikeres produkciókban nem váltak szét az alakítások.

Nem akarok semmiféle párhuzamot vonni két eltérő művészi koncepció között, de végső soron a Székely Gábor és Zsámbéki Gábor nevével fémjelzett színház is azon bukott meg – a politikai okokon túl –, hogy a vezetés nem akart vagy nem tudott jól együttműködni a Nemzeti Színház nagy múltú, meghatározó tagjaival. Nincs olyan érzése, hogy a Nemzeti Színház élő és holt szellemei erősebbnek bizonyultak Önnél?

Ez nagyon nehéz kérdés. Elmondtam már korábban, hogy hibát követtem el, amikor Sinkovits Imre és Kállai Ferenc visszaadtak két olyan fantasztikus szerepet, mint Pinter Senkiföldjé. Akkor nem mondtam nekik, hogy ennyit az örökös tagságról, viszontlátásra. Tudniillik megtehettem volna. Mert a szerep visszaadása az alapokmány szelleme szerint egyenlő az örökös tagság visszavonhatóságával, és a szerződésük megszüntetésével. Itt hibát követtem el. Ennek dacára mondom, hogy – eléggé sokat dolgozva a régi Nemzeti Színházban – ismertem ennek a színháznak a szellemiségét. Sőt, a régi nemzeti színházi szellem mibenlétét is. Én ezt fölmértem, amikor elvállaltam az igazgató-főrendezői pozíciót. Hozzá kell tegyem, valamilyen módon mindig kettévált ez a két funkció. Én váltig állítom ma is, hogy Marton Endre és Major Tamás leváltásakor megszakadt valami a Nemzeti Színház hosszú-hosszú, talán Paulay Edéig visszavezethető történetében. A Székely-Zsámbéki-féle nagyon koncepciózus, nagyon erős szakmai vezetés után pedig egy teljesen lezser, szakmailag oldott, nem koncepciózus vezetés következett. Én megpróbáltam valamilyen módon visszatérni ahhoz a tradícióhoz és koncepcióhoz – átlépve e két, picit a folyamatosságot megszakító időszakot –, amely Marton és Major után megszakadt, s amelyet korábban Gellért Endre, még korábban Hevesi Sándor, Horváth Árpád, Németh Antal és mások képviseltek. Az ő nemzeti színházi koncepcióik erősen szakmai indíttatásúak voltak, ők maguk pedig gyakorló színházi emberek, semmiképpen nem hivatalnokok, irodalmárok vagy professzorok. Ott próbáltam folytatni, ahol Majorék abbahagyták. De nem számoltam azzal, hogy a presztízsféltés, a meggyökeresedtség, a megkövültség szellemei ennyire erősek. Amellett, amit én csináltam, nagyon kemény szellemek sorakoztak fel. De értem a kérdését: a kontrasztelemelek, a megkövültség szellemei nagyon erősen jelen vannak a Nemzeti Színházban. A „mi van, ha nem tudom megcsinálni” szellemei.

Amelyek sosem nyíltan lépnek színre, hanem hátulról jövő orvátadásban, presztízsféltésben.

Babarczy László úgy fogalmazott, hogy a színházban van egy befolyásos csoport, amely a háttérből irányítja a színházat. Ezzel a váltással ez a csoport színre lépett és deklarálta az erőviszonyokat. Számomra úgy tűnt, kétéves működése alatt Ön munkakapcsolatban állt ugyan ezzel a színészgárdával, de nem favorizálta őket úgy, hogy róluk szólt volna a színház.

Pontosan így van. Máig vallom, helyesen tettem. Megmondom, miért. Ez valóban egy nagyon erős mag. De – ezt nem én találtam ki – a színészi tehetség nem örökérvényű dolog, ápolni kell. A színésznek újra és újra föl kell fedeznie magában, hogy mitől lesz újra tehetséges. E felfedezési folyamat nagyon sok színésznel hosszú éveken keresztül elmaradt a Nemzetiben. Sokkal inkább a múltjuktól, a nimbuszuktól, a róluk kialakult képből, a népszerűségükből éltek meg, és nem önmaguk megújításából. Nem abból a gyötrelmes munkából, ami egy színésznel végbe kell hogy menjen minden szerepben. Ha Ön úgy fogalmaz, hogy nem rájuk építettem a színházat, akkor ez igaz. Én megpróbáltam fölhasználni ezeket a színészeknek a tehetségét, bár alkalmatlannak tartottam őket a megújulásra. A szakmai produkciójuk bizonyult kevésnek.

Ugyanakkor Taub János A viharjában Sinkovits Imre rég nem látott Prosperót formált meg.

Úgy van. Hát ez nem jelenti azt, hogy néha néha nem szalad meg neki, és nem csinál olyat, amire azt mondjuk, hű, az anyja mindenit... Van ilyen. De az a küzdelem, amit Eperjes, Bubik, Reviczky, Kerekes Éva vagy Ráckevei Anna folytatott a szerepeiben, nem jellemző rá. Amilyen lezserül vette az egészet, az magáért beszél. Ami nem jelenti azt, hogy egy szerep végül is nem áll jól neki. De visszatérve a Prosperóra, régen láttuk Sinkovitsot ilyen kaliberű, ilyen karakterű szerepben. A Mózes óta ő prófétál a színpadról. Ez a Prospero meg egy fáradt, beteges öregember volt inkább, nem pedig bölcs próféciaikat és örök igazságokat kimondó szócsó.

Vádként hozták fel Ön ellen, hogy nem ápolja eléggé a kapcsolatot a magyar drámával és a magyar drámaírással. Mi erről a véleménye?

Maradjunk a tényeknél. Két év alatt huszonnégy bemutatót tartottunk, ebből tizenegy volt a magyar dráma. Klasszikusok és mai magyar darabok. Ha egy Nemzeti Színház más arányban játszik magyar darabokat, azt én torz műsorpolitikának gondolom, mert abból kimaradnak például a világirodalom klasszikusai.

De hát a magyar drámáknál is lehet magyarabb drámákat játszani.

Lehet bizony. Én mégis óvnám attól a jelenlegi vezetést, hogy három év alatt hat Sütő-bemutatót tartson. Sütő András, a kitűnő író darabjait nagyon kemény dramaturgiai munkával, nagyon kemény rendező tudja sikeresen színpadra segíteni. Számos bemuta-

tója bizonyítja ezt... De a bemutatott darabokon kívül tárgyalásban álltunk még csaknem húsz magyar íróval. Nem akárkikkel.

Éppen egy korábbi beszélgetésünkben említette, hogy Konrád György, Csoóri Sándor, Mészöly Miklós, Csalog Zsolt és mások készülő darabjaira is számít a Nemzeti.

Valóban, Konrád Látogatójából szeretünk volna adaptációt csinálni. Csoóri Sándort felkértem, hogy a Csongor és Tünde bemutatója elé – a magyar színjátszás kétszáz éves évfordulójára – írjon egy előjátékot, úgy, mint ahogy Vörösmarty írta egykoron az Árpád ébredését a Nemzeti bemutatója elé. Ez sajnos nem jött létre. Mészöly Miklóssal pedig szerződésünk volt egy színdarabra, amelyet a Sutting ezredes tündökléséből írt volna. Félbemaradt Hernádi Gyula Titanic című drámája, Kardos G. György az Új Zrínyiaszból készítenő adaptációja, Csalog Zsolt Egy téglát én is letettem című színpadi műve, Németh Ákos és Nagy András darabjai.

Az Ön által felsorolt szerzők többsége nem tartozik kifejezetten a népi-nemzeti irányzathoz.

Nem, de nagyon széles palettát képviselnek. **Eörsi Istvánnak** szintén szerződése van a Nemzetivel a *Tiszta múlt kft.* című darabjára.

Ön tehát megtett mindent, ami egy nemzeti színházi igazgatótól elvárható magyar drámákkal kapcsolatban.

Azt hiszem, valamivel többet. A Székely-Zsámbéki-féle vezetés idején – azért említem csak, mert őket kitűnő vezetőknek tartottam – nem emlékszem, hogy ennyi magyar drámaíróval lett volna kapcsolata a Nemzeti Színháznak.

Amik ismerik a miskolci működését, tudják, hogy Ön akkor is lényegében Nemzeti Színházban gondolkodott. Az akkori Az ember tragédiája és Peer Gynt-rendezése beleillik egy lehetséges nemzeti színházi műsorba. A Nemzetiben Csongort rendezett, amelyről megoszlottak a vélemények. Az ember tragédiájára már nem futotta az idejéből. Maradt még kedve valamikor Tragédiát rendezni?

Idén nyáron rendeztem volna a Várudvaron a Magyar Elektrát és a Karnyónét. A következő lépés a Tragédia színrevitele lett volna, előbb a Várudvaron, aztán a nagyszínházban. Ön emlékszik rá: a Tragédia egy parasztház udvarán játszódó előadás volt, szinte kínálkozott a szabadtérre... Én imádom Az ember tragédiáját, és biztos vagyok benne, hogy meg fogom találni azt az új előadást, amelyet majd egyszer újra színpadra lehet fogalmazni.

Miskolcon az Ön vezetésével létrejött egy erős társulat, egy karakteres Csizsár-színház. Ez a műhely lassan szétszéledt, vezető művészei fővárosi színházak lettek. A Nemzetiben töltött kurta periódusban Ön ismét megmutatta (elsősorban a Kaukázusi krétakörben), hogy színházteremtő művész. Nem gondol-e arra a felmentése után, hogy ismét és mégiscsak meg kellene csinálni a színházát, vagy együtt kellene tartani a

csapatot, amely együtt tudott dolgozni Önnel? De ha akarja, prózaiban úgy is feltehetem a kérdést, hogy nem érez-e felelősséget azok iránt a munkatársai iránt, akik most szerzetését szóródnak a világra?

Ha a kérdést úgy teszi fel, hogy vállalkoznék-e még színházvezetésre, akkor azt kell mondanom, amíg ez a kultúrpolitika funkcionál az országban, nem hiszem, hogy színházvezetésre vállalkoznék.

A helyettes államtitkár azt olvasta az Ön fejére, hogy Ön elsősorban a saját rendezéseire építette a színházat. Én inkább azt mondanám, hogy egyes rendezők jelen voltak a Nemzetiben, mások nem. Nem akart Ön egy valóban nemzeti, színházi centrumot létrehozni a Nemzeti Színházban, amelyben a szakma legjobbjai lehettek volna jelen?

Két évadot töltöttem ott, ezalatt olyan rendezők működtek a Nemzetiben, mint Taub János, Iglódi István, Gábor Miklós, Szőke István, Árkosi Árpád. Ezt én elég széles körnek érzem. A felkérésemet többen – nagyon bölcsen – azzal háritották el, hogy a Nemzeti Színház nem tartják a maguk számára alkalmas alkotói terpeknek.

Merre tovább?

Nekem nagyon sok mondanivalóm van erről az egészeztől, amiben most élünk. Talán még segít is az elmúlt időszak, hogy világosabban lássak bizonyos dolgokat. Rengeteg inspirációt kaptam.

Lehet, hogy egyszerűen csak naiv volt? Már bocsánat a kérdésért.

Lehet. Az, aki nem hiszi el, hogy a szakma tökéletesen átpolitikálható, az naiv. Ma már sokkal tisztábban látom a helyzetet, és több mondanivalóm is van a jelenlegi helyzetről, a jelenlegi rezsimről. Meg fogom próbálni színpadi formába önteni a tapasztalataimat.

Hol?

Ahol szükség lesz rá.

Lehet, hogy körberendezi a fél országot, s az a színpadi erő és formátum, ami egyes munkáit jellemezte, mégsem születik majd újjá.

Ahhoz, hogy színházvezetőként csapatot szervezzek, vagy magam köré gyűjtssem az alkotótársaimat, itt és most nincs lehetőségem ebben a helyzetben, amibe az ország színházi kultúráját döntötték.

És ha nem az állami kultúrpolitika, hanem mondjuk valamely vállalkozó, bank vagy alapítvány „meghitelezne” Önnel egy színházat, akkor mit tennie?

Akkor reszkessenek a többi színházak.

**Az interjút készítette:
KOVÁCS DEZSŐ**

KRITIKA